

Гордана ГАРИЋ ПЕТРОВИЋ*
Историјски институт
Београд

ПРОИЗВОДЊА, ПРИХОДИ И РАСХОДИ ТОПЧИДЕРСКЕ ЕКОНОМИЈЕ У ПЕРИОДУ ОД 1872. ДО 1889. ГОДИНЕ

Анстракт: У раду ће бити речи о приходима и расходима Топчидерске економије, као и о пољопривредној производњи на овом државном добру. Топчидерска економија је била једно од државних огледних добара чије је оснивање било усмерено ка унапређењу пољопривредне производње у Србији. У њој су примењиване нове методе у земљорадњи и гајена је увезена стока која је укрштана с домаћим расама. Топчидер је био познат и по производњи расадница воћа које су по повољним ценама продаване широм земље.

Кључне речи: Топчидерска економија, пољопривредна производња, приходи, расходи.

Abstract: The paper sheds light on the revenues and expenditures of the Topčider Economy and agricultural production in this government estate. The Topčider Economy was one of government experimental estates, aimed at promoting agricultural production in Serbia. It applied new agricultural methods and raised imported cattle that was crossbred with domestic breeds. Topčider was also known by the production of fruit nurseries that were sold at favourable prices across the country.

Keywords: Topčider Economy, agricultural production, revenues, expenditures.

Економическо заведеније у Топчидеру основано је 20. децембра 1851. године.¹ Било је под управом Попечитељства унутрашњих дела и директним надзором полицијско-економског одељења. Истовремено је

* gordana.garic.petrovic@iib.ac.rs

¹ О овом државном добру писано је у: Никола Вучо, „Топчидерска економија 1851–1928”, *Годишњак града Београда* 28 (1981) 69–78; Владимир Јовановић, „Земљоделска школа у Топчидеру и визија Илије Гарашанина о држави благостања”, *Историјски часопис* 71 (2022) 345–369; Гордана Гарић Петровић, *Земљорадња у Србији (1878–1912)*, Београд 2017, 63–66.

основан Апсенички завод² у Топчидеру, који је обезбеђивао радну снагу за пољопривредне и друге радове Топчидерске економије. Заводу су уступљене државна земља и шуме у Топчидеру, као и ливаде од Цареве ћуприје до Саве. До доношења Закона о уређењу Топчидерске економије 1901. године, добро је располагало са 784,93 хектара земље. У оквиру Завода налазили су се чохара, апсана, Земљоделска школа (основана 1853. године а укинута 1859)³ и Топчидерски парк.⁴ Након доношења Закона из 1901. године Управи је додељено 26 зграда у вредности од 27.000 динара и 159 хектара државне земље у вредности од 99.600 динара.⁵

Топчидерска економија је основана с циљем да постане огледно и примерно добро. Практична подука, заснована на најсавременијим пољопривредним достигнућима уз државне субвенције основни су елементи на којима је почивало ово државно добро.⁶ Поред тога, Завод је требало да остварује приходе, да подмирује своје трошкове и остварује вишкове од продаје својих производа. Међутим, продаја по нижим тржишним вредностима неповољно је утицала на финансије Завода. Због тога он у првим годинама није остварио очекиване резултате. Комисија која је установљена 1857. године утврдила је да су рачунске књиге вођене на застарели начин и да се у 1857. десио дефицит. Кнез Милош је по повратку у Србију 1858. године затекао је Топчидерску економију јануара 1859. године у веома лошем стању. Стога је имао идеју о укидању Економије и предаји њених зграда Ергели. С овом идејом није се сложио кнез Михаило. Стога је реорганизацијом 1862. године она ослобођена ранијих узгредних дужности и оријентисана само на пољопривреду. Такође, прешла је у надлежност Министарства финансија. Због нерентабилности трговине сопственим производима, Завод се, уз сагласност министра, године 1867. окренуо систему аренде, тако да је од тада давао под закуп део земљишта и две гостионице.⁷ Поред тога давана је у закуп и експлоатација камена.

² То је била прва робијашница у Србији намењена смештају и преваспитавању кажњеника из целе државе. В. Јовановић, „Земљоделска школа”, 354. О затворима у Србији у 19. веку видети: Владимир Јовановић, „Затвори у Србији”, у: *Приватни живот код Срба у деветнаестом веку : од краја осамнаестог века до почетка Првог светског рата*, прир. Ана Столић и Ненад Макуљевић, Београд 2006, 683–707.

³ О Земљоделској школи видети: В. Јовановић, „Земљоделска школа у Топчидеру”, 345–369.

⁴ Н. Вучо, „Топчидерска економија”, 70, 76.

⁵ ДАС, МНП, П, Ф 13, 24/905.

⁶ В. Јовановић, „Земљоделска школа у Топчидеру”, 354.

⁷ Н. Вучо, „Топчидерска економија”, 72, 74.

У периоду који је тема овог рада склопљено је неколико уговора о закупу. Тако је каменолом на Топчидерској економији уступљен актом министра од 27. октобра / 8. новембра 1884. Београдској општини. Радом је за Општину руководио Вићентије Замоло. Како је Општина престала да вади камен, Економија је Замолу дозволила експлоатацију каменолома под истим условима и цени као и Општини све док овој поново не затреба.⁸

Према уговору о закупу каменолома Топчидерске економије, који је склопљен на годину дана (од 1/13. августа 1888. до 1/13. августа 1889), каменолом који се простире од каменолома Маше Димића до државног каменолома, а преко пута државног рибњака, закупио је Франц Тонит из Београда. Тесани камен могао је да се вади по 11,5 динара, ломљен по 3,01 и шљунак по 2,51 динара.⁹

Уговором између Министарства народне привреде и закупца Јелене Јаковљевић, који је склопљен 15/27. марта 1886. године, од Топчидерске економије закупљена је државна ливада „Мала башта”, и то на период од 1/13. новембра. 1885. до 1/13. новембра 1888. Закуп је износио 1.801 динар годишње. Ова башта у Топчидеру има 10,9 хектара. Простирала се између Цареве ћуприје и Топчидерке, Марвене болнице и железничке пруге све до станице и Шабачког друма.¹⁰

Под аренду је давано и земљиште покрај реке Саве Стевану С. Прокићу, трговцу из Београда, ради подизање салане. Аренда је износила 400 динара.¹¹

Један од уговора о закупу склопљен је и са Ђорђем Вајфертом. Он је закупио велику башту између Топчидерке, Цареве ћуприје, шанца и пута који води ка Чукаревој механи. Закуп је склопљен на период од 1/13. новембра 1885. до 1/13. новембра 1895. а годишња закупнина је износила 4.200 динара.¹²

У трећем периоду рада Топчидерске економије, који почиње 1882. године ова установа је прешла у надлежност Министарства народне привреде.¹³ Исте године, у време владе Милана Пироћанца, управник постаје Милан Р. Антић уместо Антонија Крагујевића.¹⁴ Управу је чинио

⁸ ДАС, МНП, З, 1886, Ф 1, 34/886.

⁹ ДАС, МНП, З, 1886, Ф 3, 40/886.

¹⁰ ДАС, МНП, З, 1886, Ф 1, 98/886.

¹¹ ДАС, МНП, З, 1886, Ф 3, 49/886.

¹² ДАС, МНП, З, 1886, Ф 3, 3/886.

¹³ Н. Вучо, „Топчидерска економија”, 74–75.

¹⁴ *Календар са шематизмом Књажества Србије за годину 1881*, Београд [1881], 57; *Календар са шематизмом Књажества Србије за годину 1882*, Београд [1882], 142.

У шематизму се води као управник закључно са 1885. након чега се место управника води као упражњено све до 1889. године. Као управник поново се наводи Милан Р. Антић

управитељ и један писар. Писари су у периоду управе Милана Антића били, редом: Вучко Богдановић,¹⁵ Илија Кремић¹⁶ и Јован Жекић.¹⁷

Радну снагу на добру чинили су кажњеници који су радили од изласка до заласка сунца. У подне су имали зими један час, а лети два часа одмора и пола часа одмора у време доручка и ужине. Обављали су све пољопривредне послове као и низ других послова као што су тесање камена и оправљање путева и ћуприја. Били су дрводеље, зидари и дунђери. Радили су у апсеничкој кухињи и болници.¹⁸

У реферату министра унутрашњих дела од 23. јула / 5. августа 1904, који је усвојио Министарски савет, предвиђено је да се рад осуђеника на државним добрима у потпуности укине због опасности које представљају за јавни ред и мир и да се изграде модерни казни завод. У прелазном периоду је препоручено да се за радове користе само осуђеници који служе казну за злочин из нехата или афекта, као и они затворени због лакших кривичних дела. Из преписке министра народне привреде и министра правде сазнајемо да Топчидерска економија од 1/14. јануара 1905. године није добила ниједног осуђеника за рад сходно поменутом реферату. Стога је настао спор око земљишта које је Економија уступила на уживање Управи Београдског казног завода.¹⁹

Овом приликом приређујемо два писма управника Антића и извештаје о приносима, приходима и расходима за период од 1872. до 1889. године, који су упућени 1890. године Министарству народне привреде. Прво писмо са извештајем о приходима, расходима и приносима послато је

закључно са 1891. годином. Следеће године управник постаје Александар Мијоковић, који је обављао дужност економа у Краљеву. *Календар са шематизмом Краљевине Србије за годину 1886*, Београд [1886], 144; *Календар са шематизмом Краљевине Србије за годину 1887*, Београд [1887], 178; *Календар са шематизмом Краљевине Србије за годину 1888*, Београд [1888], 141; *Календар са шематизмом Краљевине Србије за годину 1891*, Београд [1891], 117; *Календар са шематизмом Краљевине Србије за годину 1892*, Београд [1892], 124.

По други пут је био управник 1895. *Календар са шематизмом Краљевине Србије за годину 1895*, Београд [1895], 128.

¹⁵ Био је писар Топчидерске економије од 1882. до 1885. године. *Календар са шематизмом Књажевства Србије за годину 1882*, 142. *Календар са шематизмом Краљевине Србије за годину 1885*, Београд [1885], 118.

¹⁶ Био је писар Топчидерске економије од 1886. до 1889. године. *Календар са шематизмом Краљевине Србије за годину 1886*, 144; *Календар са шематизмом Краљевине Србије за годину 1889*, Београд [1889], 185.

¹⁷ Био је писар Топчидерске економије 1891. *Календар са шематизмом Краљевине Србије за годину 1891*, 117.

¹⁸ Н. Вучо, „Топчидерска економија”, 71.

¹⁹ ДАС, МНП, П, Ф 13, 24/905.

министру народне привреде Стевану Поповићу.²⁰ Даља преписка се водила с новим министром Костом Таушановићем.²¹ У име министара писма је писао начелник Одељења за земљорадњу и сточарство Чедомиљ А. Поповић.²² Повод за настанак ових докумената био је проблем финансија и рада Топчидерске економије који прате њену историју од настанка до прве деценије 20. века.²³

На почетку првог писма од 17. фебруара / 1. марта 1890. године, управник Антић анализира пропратне документе о приходима, расходима и приносима. У овим документима изнесени су подаци из два периода – од 1872. до 1879. и од 1882. до 1889. Управник истиче успешност пословања Завода у периоду од кад је он почео да њиме управља. У том периоду је по његовој процени остварен вишак од 177.470 динара и 60 пара, док је у претходном периоду остварен мањак од 23.728 дин. и 90 пара. Такође, Антић наводи да нема податке о износу које је министарство давало Топчидерској економији од средстава министарства предвиђених за помагање земљорадње. Узима да је највећи износ 16.000 динара.

У пропратним табелама наведени су износи прихода од баште и воћњака, сточарства, радионице, аренди, каменолома, канцеларијских прихода и ванредних прихода. Трошкови су били везани за плате особља,²⁴ уређивање паркова и канцеларију.

На Топчидерској економији од житарица су гајени пшеница, јечам, раж, кукуруз, овас и просо. Поред тога Економија је производила и велике количине сена и сламе.

²⁰ Био је министар народне привреде у влади Саве Грујића од 7. марта 1889. до 28. марта 1890. *Владе Србије 1805–2005*, Београд 2005, 162.

²¹ Као министар унутрашњих послова био је заступник министра народне привреде у кабинету Саве Грујића (28. март – 13. мај 1890). Министар народне привреде био је у кабинетима Саве Грујића и Николе Пашића (13. мај 1890 – 3. октобар 1891). *Владе Србије*, 163, 167.

²² Био је начелник Одељења за земљорадњу и сточарство од 1884. године. Годину дана раније прикључен је Економском одељењу као управник Земљоделско-шумарске школе у Пожаревцу. Начелник овог одељења био закључно са 1891. *Календар са шематизмом Краљевине Србије за годину 1884*, Београд [1884], 117; *Календар са шематизмом Краљевине Србије за годину 1891*, 116.

²³ Видети табелу прихода и расхода у: Н. Вучо, „Топчидерска економија”, 76.

²⁴ Плате особља исплаћиване су из државног буџета. Предлогом буџета за 1890. годину за плате управитеља, писара, два воћара, два баштована, мајстора, шумара, служитеља и чувара предвиђено је 16.660 динара и 20 пара. „Пројекат државног буџета за 1890 год.”, у: *Стенографске белешке о раду ванредне Народне скупштине : сазване за 1. октобар 1889. год. у Београду*, Део 1, *О раду скупштинском од 1. октобра до 2. децембра 1889. године закључно*, Београд 1889, 104.

Из поменутог писма сазнајемо и да је у Топчидерској економији гајено 57 грла говеда, 7 коња и 215 оваца укупне вредности 11.320 динара. Антић истиче и да је у његово време производња пољопривредних култура била већа. Тада су и први пут од оснивања подигнуте нове зграде – магацин, две куће, ковачка радионица, шупа, ковачница и кош за кукуруз. Ове зграде биле су процењене на укупну вредност од 24.100 динара. Формирани су воћњак и виноград с америчком лозом а спроведено је и пошумљавање.

На крају писма Антић се жали на прекоре које добија, као и на омаловажавање његовог труда. Сматра да је то због „пакости, или најзад из партизанске заслепљености”.²⁵ Стога је тражио премештај у Управу фондова или на неку другу службу у Београду.

Министарство је у одговору од 11/23. маја захтевало да Завод и за 1880. и 1881. годину пошаље податке који су недостајали у првом извештају и затражило да се не употребљавају неумесни изрази у званичним документима. Одговор са траженим подацима и пропратним писмом послат је Министарству 18/30. јуна.

Документи које овом приликом приређујемо за штампу чувају се у Државном архиву Србије у фонду Министарства народне привреде, Одељења за земљорадњу и сточарство под сигнатуром МНП, З, 1890, ф. I, 173/90. Документ је приређен без правописних интервенција.

*

Управа Економије Топчидерске
ЕБр 178.
17. фебруара 1890 године
Топчидер

Господину Министру народне Привреде

Да би господин Министар имао један општи преглед о целокупном приходу и расходу, при овој управи, и да би се видело, да ли се Економија на овом добру развија, те према томе, да ли управа напредује у своме раду или стоји не помична, – она је направила два табеларна прегледа, које под % и ‰. Част има поднети господину министру на увиђај, заједно

²⁵ Антић је постао управник у време напредњачке владе Милана Пироћанца, а овде приређена преписка одвија се у време влада Саве Грујића из Народне радикалне странке.

са следећим објашњењем; с молбом да изволи наредити да се и једно и друго штампа.

У првом су прегледу изложени у појединим годинама а и у целокупно, поједини приходи и расходи; а у другом производња хране и усева.

Да би преглед био лакши и јасни, управа је узела једно време од 16 година и поделила га на два периода.

У првом периоду обухваћено је време од 1872, до 1879 закључно; а у другом од 1882 до 1889 год. закључно. И у једном и у другом, време од по осам година.

Из овог приложеног прегледа увериће се господин Министар, да је целокупни приход био у првој периоди 146.292 динара и 55 пара; а расход 175.592 динара и 45 пара, али да је сразмерно било годишње прихода 18.286 динара и 57 пара; а расхода 21.943 динара и 68 пара.

У другом пак периоду, био је цело-купан приход 312.794 динара и 26 пара. А расход 150.743 динара и 66 пара или сразмерно – годишње прихода 39.099 динара и 26 пара; а расхода 18.842 динара и 96 пара.

Нека се овој последњој суми расхода дода и она сума, коју је Министарство народне привреде издало, за ових последњих осам година, из своје партије на помагање земљорадње и за коју ова управа нема документа, да би је тачно извела; али она и пак узима највећу цифру, а то је 16.000 динара, и нека би расход био за ових последњих осам година не 18, већ 20.842 динара и 26 пара годишње, опет излази, да је управа ова имала мање расхода него прошлих година у првој периоди.

Овим прегледом, који није могао бити увеличан, јер је на основу званичних докумената састављен, утврђује се факт, да је управа у другој периоди постигла у своме приходу један вишак од 166.501 динар и 71 пару; а у расходу мање од 8.848 динара и 79 пара.

Из другог табеларног прегледа увериће се господин Министар, како је се кретала култура земљоделских усева, и какви су резултати били у појединим годинама прве; а какви друге периоде; па на основу истих нека се види и цени да ли је обделавање поља било примитивно или рационално.

У првој периоди произведено је свега хране, као што се из сумарног прегледа види 253.703 килограма²⁶ и 220 грама хране; а сена и сламе 1.435.000 килограма²⁷ а у другој периоди 534.877 килограма и 800 грама а хране и сена и сламе 1.878.161 килограм.

Из тога се види, да је сразмерна годишња производња била у првој периоди по 31.712 килограма хране; а сена и сламе 179.375 кил; а у

²⁶ Види напомену 29.

²⁷ Види напомене 30 и 33.

другој периоди по 66.734 кил. и 725 грама хране; а сена и сламе 234.770 килограма.

Када би се овим последњим сумама друге периоде додало још годишње по 10.000 кил. хране и по 30.000 кил. сена и сламе са оног земљишта, које је у првој периоди било под културом, па се после прешао један део у Кошутњак, други под жељезничку пругу и стазе по парковима, а трећи експропријацијом дат у замену приватним, онда би годишња производња била 76.734 кил. и 725 грама хране, а сена и сламе по 264.770 килограма: или осмогодишња производња 2.118.160 килограма сена и сламе и хране 614.970 кил. и 800 грама.

Упоредивши прву периоду с другом показао би се вишак у овој другој периоди са 361.267 кил. и 580 грама; а сена и сламе 683.60 килогр; или ако се баш и не узме у обзир умањена продукција услед смањеног земљишта ипак се показује вишак у храни 281.267 кил. и 580 грама а у сену и слами 443.160 килограма.

Као што је напоменуто, прва периода показала је 146.292 дин. и 55 пара дин. прихода а када се тој суми дода капитал у стоци, коју је онда управа имала и то: 3 бика, 22 тегл. вола, 4 коња, 21 овцу, једног јарца и једног магарца, и чија вредност представља 4.550 динара рачунајући комад говеди и коња 150 динара, овце и јарац по осам а магарац 32 динара, онда закључен први период са 150.800 дин. и 55 пара; а расход са 175.592 динара и 45 пара, дакле завршио се са мањком од 23.728 дин. и 90 пара т.ј. већим расходом од прихода.

Кад се на свршетку другог периода такођер дода капитал у стоци и то: 57 грла говеда, 7 коња, 215 оваца узевши га по оној истој цени, као и код првих и ако је код ових сада најбоља раса и коња и оваца и говеди, нарочито бикова и крава и који према томе представља фактичку вредност 11.320 динара.

Осим тога кад се узме, да не само у првој периоди но ни после 1857 године, па све до доласка потписатог управника, није ни једна зграда економска подигнута, и да је управа садашња у другој периоди не само поправила економске зграде, но је и нове подигла и то: један магацин за сто хиљада кил. хране у вредности 15.000 динара, једну кућу за званичнике управнике у вредности од 4.000 динара, ковачницу радионицу и цајхауз у вредности од 3.000 динара, кућу за млађе и шупу за машине у вредности 1.500 динара, све од тврдог материјала.

Даље кош за кукуруз и кованлук у вредности 600 динара, које зграде укупно износе у суми од 24.100 динара.

Када се ове две укупне цифре додаду показаном периоду у другој периоди (као што је показато и код прве периоде) онда се она свршава

са 348.214 динара и 26 пара прихода а расхода 170.743 динара и 66 пара. Према овоме други период завршен је са једним вишком од 177.743 динара и 66 пара; а код првог периода он је се свршио као што је већ напоменуто, са једним мањком од 24.749 динара и 90 пара динарских.

Осим ових фактима показаних резултата, управа је у другој периоди направила шест километара стаза и путова са каменим – шљунком и песком, проширила и по могућству улепшала паркове, подигла један воћњак, засадила једно неплодно брдо са орасима, друго дудовима и другом шумом, проширила и умножила воћне расаднице, подигла виноград са америчком лозом; прва у Србији почела да и људске измете употребљава за ђубрење оранице и ливада, добила укрштањем бољу расу оваца и говеди, одгајила бољи сој коња, које растурила по налогу, које продала иначе преко 230 брава оваца, 6 бикова и још многе и многе друге напредке и послове, које управа нема потребе да их ређа, да их опширније представља господину Министру, јер му је то на сваки начин познато.

Да је управа садања имала више средстава и више персонала, као што је и једно и друго тражила више пута, она би имала да покаже још бољих резултата јер кад се узме и кад се зна, да је она те резултате постигла само са једном трећином оних средстава које она има, и које је употребила на привредне цели; а друге две трећине луксузне непродуктивне цели; (на одржавање Топчидера као места за уживање публике); Онда сваки онај, који чини прекор садашњој управи, чини га или што му није познато стање ствари, или га чини из ината – пакости, или најзад из партизанске заслепљености, а по највеће бити ово двоје последње, јер потписати има необоритог доказа.

Завршавајући са поменутих двома табеларним прегледима, управа сматра за дужност да у кратко изнесе и развој канцеларијских послова.

Тако је у првој периоди, било сразмерно које управних, које полициских деловодних нумера годишње по 1.101, а новчаних докумената по 342; док у другој периоди, број првих се попео на 1868, а новчаних на 498 нумера.

Управа неће овде да напомиње, колико је преко године добијала писама од разних лица, где је се за ову или ону грану тражило упутство, где је она свакоме своје услуге стављала на расположење, и сваком чинила све могуће олакшице у растури расадница и иначе, толико да се до данас нико на њен несавестан рад не пожали да је ма коме какву не правду учинила, па и то је једна велика утеха за садашњу управу.

Како у другоме тако и у овоме послови су се скоро удвојили, док међутим број персонала и пре а и сада био је један исти. Само узгред нека је напоменуто, да управа државне ергеле, имаде покрај управника и

писара и рачуновођу и марвеног лекара и шталмајстора и т.д. а послови нису већи него код ове управе.

Да су се сви послови, који су разноврсни, и који су се првих дана друге периоде почели све више развијати, могли да врше како треба – на време, уредно, тачно и савесно, и да се за свих тих осам година одржи ред и дисциплина, како при управи тако и у полициском погледу, има да се упише у заслугу и управиним двојици писара, који су потписатог потпомагали са највећом вољом, искреношћу и савешћу, који су са њиме на послу и омркавали и освитали, који су се могли видети у канцеларији на послу и у највеће и у најсвечаније дане па при свем том, та два, вредна способна и савесна чиновника, чија имена сматрам за дужност да на поменем, а то су г.г. Вучко Богдановић и Илија Кремић. Не само да нису били достојно награђени за сав тај њихов рад, но нису имали ни изгледа за унапређење, вели се имају некакав ђавољи додатак па им је добро.

Ти људи после толико рада, ти људи, који су се са вољом спремали за ту струку, и који су са не мањом вољом и вршили, ти су људи били принуђени да после служитеља по 3 – 4 године на овом добру без унапређења, напуштају своју струку, где се лаћају друге службе, па су тамо остали где су достојније награђени.

Кад је тако било с њима, онда да ли је потписати могао, да се нада док је још на овом месту на бољи изглед – бољу будућност, – заиста не; а то је и најскорија прошлост показала.

Потписати није очекивао признања, јер се оно не признаје ни најславним, ни најзаслужним људима, а то ли једном управнику Топчидерске Економије, једном Милану Р. Антићу; али није мислио да може очекивати ни прекор, за сав онај трудни рад и савесност коју је за толико времена свог службовања употребио и коју је и фактима показао; па још прекор од кога и на ком месту ??

Веровао је у интриге, веровао је у спољња дошаптавања, али није могао никад да верује на тако бруталан, тако не оправдан и тако пристрастан прекор.

Пошто је потписати рад на тај начин толико омаловажен, да му је и аукторитет као старешине подкопан, и почео да опада, а нема толико уверења да не може да остане на оној висини на којој је до сада био и на којој треба да је, па је рад да се уклони са повереног му места, онако исто чист и светао као што је на то место и дошао.

Уверен је, савест му је чиста, да је за ових последњих скоро девет година радио не уморно, искрено и савесно како је знао и умео, прошао савесно сва могућа искушења па мисли, да је с тим одговорио и својој

савести и својој дужности и као грађанин ове земље и као чиновник – слуга њен.

Стога потписати моли господина Министра да га са овог положаја премести; а ваљда ће се наћи какво место у Управи Фондова и за њега; неможе ли тамо пристаје ма у коју другу струку само у Београду.

Управник Економије
Топчидерске
М Р Антић

Преглед прихода Економије Топчидерске

І Од 1872 до 1879 године

У Години	од Баште воћарства	од Хране и усева као и од сена и сламе	од Сточарства	од Радионице	од Аренда разних	од Камених мајдана	од Канцеларијских прихода	од Ванредних прихода	Свега динара
ДИНАРА									
1872	4.220-52	4.930-23	245-44	-	6.436-72	-	-	1.020-37	16.853-28
1873	4.934-72	3.082-25	159-98	-	6.219-05	-	-	995-44	15.391-44
1874	4.614-54	3.206-34	80-83	-	8.892-84	135-98	-	16.738-46	33.668-99
1875	4.659-88	3.169-90	115-14	269-22	9.569-44	23-78	0-84	1.450-42	19.258-62
1876	3.494-90	999-85	129-89	90-84	4.992-73	131-35	1-68	733-90	10.575-14
1877	3.054-90	4.062-90	156-96	79-78	8.401-33	248-29	0-84	313-31	16.318-31
1878	2.726-98	4.469-36	125-08	19-98	5.478-20	656-11	-	175-50	13.651-21
1879	3.591-54	4.108-95	77-32	25-65	11.965-85	470-86	-	335-39	20.575-56
Свега прихода понаособа за осам година	31.297-98	28.029-78	1.090-64	485-47	61.956-16	1.666-37	3-36	21.762-79	146.292-55

Свега прихода у години 146.292·55

Средња сума годишњих прихода І периода 18.286·56²⁸

²⁸ Просек за осам година износи 18.286,7 динара.

II Од 1882 до 1889 године

У Години	од Баште вођарства	од Хране и усева као и од сена и сламе	од Сточарства	од Радионице	од Аренда разних	од Камених мајдана	од Ванредних прихода	Свега
ДИНАРА								
1882	5.566-10	9.388-78	134-40	694-45	11.430-39	14.400-09	1.875-30	43.489-51
1883	5.824-39	11.730-03	63-84	273-90	10.798-95	18.540-33	3.399-31	50.630-75
1884	7.144-86	8.682-92	1.473-95	361-50	11.316-45	8.166-62	1.443-04	38.589-34
1885	6.187-58	6.277-27	1.540-50	330-20	10.819-30	2.608-73	1.340-67	29.104-25
1886	7.244-90	4.368-45	1.767-63	192-80	15.606-79	1.251-19	601-03	31.032-79
1887	11.214-66	5.509-17	2.492-35	86-50	13.774-18	9.611-63	1.215-19	43.903-68
1888	10.186-70	4.145-91	2.730-64	75-70	12.702-73	5.818-06	-	35.659-74
1889	9.415-25	4.393-66	5.473-02	30-75	11.230-40	8.325-20	1.515-92	40.384-20
	62.784-44	54.496-19	15.676-33	2.045-80	97.679-19	68.721-85	11.390-46	312.794-26

Свега прихода за 8 година 312.794-26

Средња сума годишњег прихода у II периоду 36.099-28

Преглед расхода Економије Топчидерске

I Од 1872 до 1879 године

У Години	На Плату особља	На Разне трошкове и украс паркова	На Канцеларијске трошкове	Свега Динара
ДИНАРА				
1872	12.277-74	11.788-00	126-30	24.192-04
1873	12.382-65	11.788-00	126-30	24.296-95
1874	12.188-75	14.617-12	126-30	26.932-17
1875	11.905-82	11.788-00	126-30	23.820-12
1876	11.402-20	7.965-84	126-30	19.494-34
1877	11.443-90	6.736-00	126-30	18.306-20
1878	12.520-31	6.736-00	126-30	19.382-61
1879	12.305-72	6.736-00	126-30	19.168-02
Свега расхода понаособ за осам година	96.427-09	78.154-96	1.010-40	175.592-45

Свега расхода за 8 година 175.592·45

Средња сума годишњег расхода у првој периоди 21.949·05

Средња сума укупног прихода са укупном сумом расхода, показује; да је у I периоду било више издатака но прихода за 29.290дин. и 90 пр.дин.

II Од 1882 до 1889 године

У Години	На Плату особља	На Разне трошкове и украс паркова	На Канцеларијске трошкове	Свега Динара
ДИНАРА				
1882	13.996-50	6.000-00	130-00	20.126-50
1883	13.780-06	6.000-00	130-00	19.910-06
1884	13.862-51	6.000-00	148-00	20.010-51
1885	11.094-68	6.000-00	130-00	17.224-68
1886	10.354-70	7.034-10	130-00	17.518-80
1887	11.471-77	5.800-88	130-00	17.402-65
1888	10.565-20	5.850-00	130-00	16.545-20
1889	16.043-40	5.831-86	130-00	22.005-26
Свега расхода понаособ за осам година	101.168-82	48.516-84	1.058-00	150.743-66

Свега расхода за осам година 150.743·66

Средња сума годишњег расхода у другом периоду 18.842 динара и 95 пр. дин. Сравњена сума укупног прихода са укупном сумом расхода показује; у II периоди опет да је више прихода но издатака за 162.050 динара и 60 пр. дин.

КЕБр178
17 Фебруара 1890 године
Топчидер

Управник Економије топчидерске
М Р Антић

**Преглед добивених производа од разних усева на
Топчидерској Економији**

I Од 1872 до 1879. године

У години	Пшенице		Јечма		Ражи		Кукуруза		Овса		Ситне проје		Свега	
	Кила	гр	Кила	гр	Кила	гр	Кила	гр	Кила	гр	Кила	гр	Кила	гр
1872	1.967	360	6.387	200	-		3.070	000	3.031	200	19	020	14.476	780
1873	3.856	640	6.272	000	396	800	10.112	000	4.282	880	6	040	24.926	360
1874	3.835	200	8.362	240	1.750	500	14.464	000	3.443	200	-	-	31.855	140
1875	3.712	-	4.928	-	128	-	17.920	-	2.151	680	-	-	28.839	680
1876	11.059	200	5.250	720	64	-	12.800	-	4.385	280	-	-	33.559	300
1877	14.204	160	15.829	760	941	900	7.680	640	2.340	-	-	-	40.996	460
1878	1.536	-	26.880	-	409	600	3.584	-	1.523	200	-	-	33.932	800
1879	16.384	-	18.163	200	153	600	3.248	-	7.168	-	-	-	45.116	800
Свега понаособ произведено за 8 година	5.654 ²⁹	560	92.073	120	3.844	400	7.288 ³⁰	640	28.325	440	25	060	253.703 ³¹	220

Свега произведеног за осам година 253.703 220³²

У години сабрано	Сена	Отаве	Сламе	Свега
	Кила	Кила	Кила	Кила
1872	98.500	11.500	30.500	140.500
1873	90.000	-	50.000	140.000
1874	103.000	11.500	60.500	175.000
1875	110.000	-	45.000	155.000
1876	101.000	-	15.000	116.000
1877	125.500	-	33.000	158.500
1878	120.500 ³³	17.000	12.500	250.000 ³⁴
1879	222.000	3.000	75.000	300.000
	1.070.500 ³⁵	43.000	321.500	1.435.000 ³⁶

Свега произведено за осам година 1.435.000³⁷

²⁹ Изостављена је једна цифра. Збир је 56.554.

³⁰ Изостављена је једна цифра. Збир је 72.878.

³¹ Збир је 253.701.

³² Види претходну напомену.

³³ Вероватно грешка у писању. Табела би била тачна уколико би уместо 120.500 писало 220.500.

³⁴ Збир је 150.000.

³⁵ Збир је 970.500.

³⁶ Збир је 1.350.000.

³⁷ Види напомену 33.

Средња количина годишње продукције ране 31.713 а сена и сламе 179.375 килограма

**Преглед добивених производа од разни усева
на Топчидерској економији**

II Од 1882 до 1889 године

У Години	Пшенице		Јечма		Ражи		Кукуруза		Овса	Ситне проје	Свега
	Кила	гр	Кила	гр	Кила	гр	Кила	гр	Кила	Кила	Кила
1882	27.903	-	32.100	-	730	800	20.200	-	10.045	-	90.978-800
1883	15.628	-	29.200	-	365	-	18.000	-	4.020	-	67.213
1884	16.878	-	32.644	-	-	-	14.300	-	12.460	-	76.282
1885	9.003	-	18.620	-	1.142	-	4.183	-	11.963	-	44.911
1886	9.900	-	19.680	-	1.800	-	17.400	-	12.400	1.000	62.180
1887	10.500	-	21.723	-	730	-	8.814	-	13.000	850	55.617
1888	8.000	-	25.100	-	2.000	-	12.550	-	6.300	1.350	55.300
1889	13.647	-	31.279	-	3.900	-	10.770	-	19.500	3.300	82.396
Свега понаособ произведено за 8 година	111.459		210.346	-	10.667	800	106.217	-	89.688	6.500	534.877 ³⁸

Свега произведено за осам година 534.877·80

**Преглед добивених производа од разни усева
на Топчидерској економији**

У години сабрано	Сена	отаве	сламе	свега
	Кила	Кила	Кила	Кила
1882	97.792	4.096	102.400	204.288
1883	132.930	8.000	98.800	239.730
1884	140.000	2.500	115.000	257.500
1885	90.000	10.000	81.600	181.600
1886	135.500	2.000	85.700	223.200
1887	140.000	5.000	99.000	244.000
1888	148.568	---	99.275	247.843
1889	171.000	9.000	100.000	280.000
Свега понаособ произведено за 8 година	1.055.790	40.596	781.775	1.878.161

Свега за осам година произведено 1.878.161

³⁸ У коначном збиру у табели је изостављено 800 грама.

Средња количина годишње продукције хране 66.859·7 а сена и сламе 234.770 килограма.

Управа Економије Топчидерске
КЕБр178
17 фебруара 1890 године
Топчидер

ЗNo 252
11. Маја 1890 у Београду

Управи Топчидерске економије

Извештајем својим од 17. фебруара ЕNo 178 поднела је Управа та преглед прихода и расхода те економије од 1872 до 1879 и од 1882 до краја 1889 год и преглед количина добивених производа за исте године а није то учинила за године 1880 и 1881 годину. Да би министар народне привреде имао наведене податке и за речене две године и могао их ценити и поредити с подацима осталих наведених година, наређује Управи тој, да она наведене податке прибере и за горе наведене две године и накнадно пошаље. Даље се препоручује Управи да она у извештајима својим бира речи и изразе и да уопште избегава све нецелисходне напомене у званичним извештајима, које нису чисто објективне.

По наредби
Министра народне
Привреде
Начелник

Управа
Економије Топчидерске
ЕБр 592
18. Јуна 1890 године
Топчидер

Господину Министру Народне Привреде

Према наређењу господина Министра од 11. Маја тек. године ЗБр. 252. Управа је направила изводе и за остале две године, које част има у прилогу под % послати Господину Министру за употребу.

Управа је у свом извешћу од 17. Фебруара тек. год. ЗБр. 178 употребила оштрије изразе, али она је мислила да јој је то налагала и њена дужност и њена Савест : пошто није могла да нађе другог израза и друге одбране, те да скине онај прекор, који је сасвим не оправдано набачен овој Управи.

Потписати је акт од 10. јануара тек. год. З Бр. 35, молио господина Министра за дозволу да јавним путем оповргне са званичним документима онај напад у Скупштини о противу ове управе; па пошто није добила дозволу из разлога које је Господин Министар дао усмено потписатом Управнику; то је она услед тога била толико слободна те је у неколико дала одушке у правом свом извешћу.

Управник
Економије Топчидерске
М Р Антић

Економије

Топчидерске

І Приходи

Добивени у години 1880 и 1881

У години	од баште воћњарс.	од хране и усева као и сена и сламе	од сточарства	од радионице	од аренда разни	од камених мајдана	од канцеларијски прихода	од ванред. прихода	Свега
ДИНАРА									
1880	3.876-62	9.793-47	47-04	-	13.581-35	726-30	-	442-78	28.467-56
1881	4.096-55	9.361-44	157-93	8-00	13.935-39	3.183-57	4-44	2.547-35	33.294-67
Свега	7.973-17	19.154-91	204-97	8-00	27.516-74	3.909-87	4-44	2.990-13	61.762-23

II Расходи

У години	на плату особља	на разне трошкове	на канцела трошкове	на украс паркова	Свега
1880	12.945-78	6.736-00	130-00	-	19.811-78
1882	13.324-19	6.736-00	130-00	-	20.190-19
Свега	26.269-77	13.472-00	260-00	-	40.001-97

Произведени усеви у години 1880 и 1881. ој

У години	пшенице	ражи	кукуруза	овса	јечма	Свега
	Кила	Кила	Кила	Кила	Кила	Кила
1880	30.208	563-200	19.968	8.448	23.552	82.739-200
1881	14.576-640	377-600	14.272	2.862-080	24.481-280	56.569-600
Свега	44.784-640	940-800	34.240	11.310-080	48.033-280	139.308-800

[наставак претходне табеле]

сена	сламе	шаше	Свега
Кила	Кила	Кила	Кила
109.056	115.500	25.600	250.156
139.324	83.100	23.040	245.484
248.380	198.600	48.640	495.620

КЕБр. 592
18. Јуна 1890 год.
Топчидер

Управник
Економије Топчидерске
М Р Антић

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ – LISTS OF REFERENCES

Необјављени извори – Unpublished Primary Sources

- Државни архив Србије (ДАС) [Državni arhiv Srbije (DAS)]
Фонд: Министарство народне привреде [Fond: Ministarstvo narodne privrede]
Одељење за земљорадњу и сточарство (МНП, З) [Odeljenje za zemljoradnju i stočarstvo (MNP, Z)]
Одељење за пољску привреду и ветеринарство (МНП, П) [Odeljenje za poljsku privredu i stočarstvo (MNP, P)]

Објављени извори – Published primary sources

- Календар са шематизмом Књажевства Србије: за годину 1881*, Београд [1881]. [Kalendar sa šematizmom Knjažestva Srbije: za godinu 1881, Beograd [1881]]
- Календар са шематизмом Књажевства Србије: за годину 1882*, Београд [1882]. [Kalendar sa šematizmom Knjažestva Srbije: za godinu 1882, Beograd [1882]]
- Календар са шематизмом Краљевине Србије: за преступну годину 1884*, Београд [1884]. [Kalendar sa šematizmom Kraljevine Srbije: za prestupnu godinu 1884, Beograd [1884]]
- Календар са шематизмом Краљевине Србије: за годину 1885*, Београд [1885]. [Kalendar sa šematizmom Kraljevine Srbije: za godinu 1885, Beograd [1885]]
- Календар са шематизмом Краљевине Србије: за годину 1886*, Београд [1886]. [Kalendar sa šematizmom Kraljevine Srbije: za godinu 1886, Beograd [1886]]
- Календар са шематизмом Краљевине Србије: за годину 1887*, Београд [1887]. [Kalendar sa šematizmom Kraljevine Srbije: za godinu 1887, Beograd [1887]]
- Календар са шематизмом Краљевине Србије: за преступну годину 1888*, Београд [1888]. [Kalendar sa šematizmom Kraljevine Srbije: za godinu 1888, Beograd [1888]]
- Календар са шематизмом Краљевине Србије: за годину 1889*, Београду [1889]. [Kalendar sa šematizmom Kraljevine Srbije: za godinu 1889, Beograd [1889]]
- Календар са шематизмом Краљевине Србије: за годину 1891*, Београд [1891]. [Kalendar sa šematizmom Kraljevine Srbije: za godinu 1891, Beograd [1891]]
- Календар са шематизмом Краљевине Србије: за годину 1892 која је преступна*, Београд [1892]. [Kalendar sa šematizmom Kraljevine Srbije: za godinu 1892 koja je prestupna, Beograd [1892]]
- Календар са шематизмом Краљевине Србије за годину 1895*, Београд [1895]. [Kalendar sa šematizmom Kraljevine Srbije: za godinu 1895 koja je prestupna, Beograd [1895]]
- „Пројекат државног буџета за 1890 год.”, у: *Стенографске белешке о раду ванредне Народне скупштине : сазване за 1. октобар 1889. год. у Београду*, Део 1, *О раду скупштинском од 1. октобра до 2. децембра 1889. године закључно*, Београд 1889. [„Projekat državnog budžeta za 1890 god.”, u: *Stenografske beleške o radu vanredne Narodne skupštine : sazvane za 1. oktobar 1889. god. u Beogradu*, Deo 1, *O radu skuopštinskom od 1. oktobra do 2. decembra 1889. godine zaključno*, Beograd 1889]

Литература: Литература – Secondary works

Владе Србије 1805–2005, Београд 2005. [*Vlade Srbije 1805–2005*, Beograd 2005.]

Вучо, Никола, „Топчидерска економија 1851–1928”, *Годишњак града Београда* 28 (1981) 69–78. [Vučo, Nikola, „Торčидерска економија 1851–1828”, *Godišnjak grada Beograda* 28 (1981) 69–78]

Гарић Петровић, Гордана, *Земљорадња у Србији (1878–1912)*, Београд 2017. [Garić Petrović, Gordana, *Zemljoradnja u Srbiji*, Beograd 2017]

Јовановић, Владимир, „Затвори у Србији”, у: *Приватни живот код Срба у деветнаестом веку : од краја осамнаестог века до почетка Првог светског рата*, прир. Ана Столић и Ненад Макуљевић, 683–707, Београд 2006. [Jovanović, Vladimir, „Zatvori u Srbiji”, у: *Privatni život kod Srba u devetnaestom veku: od kraja osamnaestog veka do početka Prvog svetskog rata*, прир. Ana Stolić i Nenad Makuljević, 683–707, Beograd 2006]

Јовановић, Владимир, „Земљоделска школа у Топчидеру и визија Илије Гарашанина о држави благостања”, *Историјски часопис* 71 (2022) 345–369. [Jovanović, Vladimir, „Zemljodelska škola u Topčideru i vizija Ilije Garašanina o državi blagostanja”, *Istorijski časopis* 71 (2022) 345–369]

Gordana Garić Petrović

**PRODUCTION, REVENUES AND EXPENDITURES OF THE
TOPČIDER ECONOMY IN THE 1872–1889 PERIOD**

Summary

The Topčider Economy was established in 1851 with the aim of making it an experimental and exemplary estate. Practical instructions, based on the state-of-the-art agricultural achievements, along with government subsidies, were the main elements supporting this government estate. The Institute was also to achieve revenues, cover its expenses, and make surpluses from the sale of its products.

In 1882, the Ministry of National Economy became in charge of this government estate. In the same year, Milan R. Antić became its administrator, at the time of Milan Piroćanac's government. The administration consisted of the administrator and one clerk. Prisoners were the workforce.

We bring in this paper two letters of administrator Antić and the reports on yields, revenues and expenditures for the 1872–1889 period submitted to the Ministry of National Economy in 1890. These documents were created due to the problems of financing and operation of the Topčider Economy, and follow its history from its inception until the first decade of the 20th century.

The documents that we have prepared for publication are kept in the State Archives of Serbia, fund: Ministry of National Economy, Department for Agriculture and Animal Husbandry, shelfmark MNP, Z, 1890, f. I, 173/90.

Чланак примљен: 30.3.2023.

Чланак коначно прихваћен за објављивање: 11.7.2023.

